

Developing and Evaluating the Effectiveness of the Handbooks for Empowering Divorce Counselors Based on the Divorce Counseling Pathology in Divorce Applicants' Compromising

Received: 2020-07-05

Accepted: 2020-09-09

Elyas bigdeli	Phd in Counseling, department of counseling, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Kiiumars Farahbakhsh kiiumars@yahoo.com	Associator professor of counseling. Department of counseling, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Hossein Salimi Bejestani	Associator professor of counseling. Department of counseling, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Abdollah Moatamedy	Associator professor of psychology. Department of counseling, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
Tahereh Elahi	Associator professor of psychology. Department of Psychology, University of Zanjan, Iran.

Abstract

In recent years, with the increase in divorce, the plan of obligatory divorce counseling implemented by the judiciary and in cooperation with the Welfare Organization to reduce the divorce rate. However, the effectiveness of these counseling has not been as expected. The current study aimed to develop an instructive package for counselors to increase the statistics of divorce applicants' compromise based on the pathology of divorce counseling in a mixed manner. In the qualitative section, phenomenological strategies used and semi-experimental design used in the quantitative section. The population in the qualitative section for the pathology of divorce counseling was 15 counselors implementing the obligatory divorce-counseling project in the Zanjan province. After nine interviews with them, a saturation of categories obtained. Research compiled for an educational package was divorce experts that after eight interviews with them, a saturation of categories obtained. Data analysis using MAXQDA software showed that divorce counseling faced seven serious problems: "weakness in diagnostic interviews, family therapy, couple therapy, treatment of difficult clients, sex therapy, emotion management and motivational interviews, and marital infidelity." The results from repeated – measures ANOVA showed that the instructive package developed empowered counselors and the compromise between divorce applicants increased significantly. It is concluded that counselors' lack of professional and scientific information affects the divorce counseling process, the Designed-training package can repair these injuries and the Welfare organization-training counselors according to this package can take actions to empower counselors.

Keywords: *counseling pathology, empowering, Compromise, divorce counseling, training package*

Introduction

In recent years, the divorce rate in the country has been increasing ([Iranian Civil Registration Organization, 2019](#)). To strengthen the family and reduce the divorce rate, from 2018, the obligatory divorce counseling plan has been implemented by the judiciary and with the cooperation of the Welfare Organization for divorce applicants, one of the main goals of which is to create a compromise. Nonetheless, assessments show that divorce counselors' performance in this area is not satisfactory. According to welfare statistics, the compromise rate among divorce applicants who attended counseling sessions in Zanjan province was 4.97%. The main factor of the low level of compromise is a weakness in the efficiency and capability of counselors ([Raheb, Latifian, & Pasha Sharifi, 2017](#), and [Khaki, Farahbakhsh, Motamedi, Esmaili & Salimi Bajestani, 2017](#)) which shows that divorce counseling faces serious problems and challenges and counselors need training and empowerment. Consequently, the current study was conducted to develop an educational package for empowering divorce counselors based on the pathology of divorce counseling and evaluating its effectiveness in counselors' performance in creating compromise in divorce applicants.

Methodology

The method of the present study was mixed (qualitative-quantitative). The pathology of divorce counseling with a qualitative approach and phenomenological strategy was performed on 9 counselors implementing the obligatory divorce counseling project. To compile an instructive package with 8 experts and professors in the field of divorce counseling, a structured interview was conducted and the package was trained to all consultants in the obligatory counseling plan in the province and evaluating its effectiveness was done using the frequent measurements plan and comparisons of the compromise ratio created by these counselors to all divorce applicants referred to them were performed three months before and three months after the training.

Results and discussion

Table 1.

The main category, initial codes, and semantic units related to the pathology of divorce counseling

The main category	Initial codes	Frequency of semantic units
	Weakness in diagnosis	6
	Couples therapy	8
	Family Therapy	6
Weak professional information and training needs	Sex therapy	15
	Difficult clients	15
	Emotion management and motivational interviewing	16
	Treatment of marital infidelity	30

According to the identified problems, the instructive package was developed in the form of 7 workshops with appropriate objectives, content, and evaluation methods.

Table 2.

Descriptive information and results of one-way analysis of variance (ANOVA) with repeated measures related to the ratio of compromise to the total number of divorce applicants referred to counselors

Measurement	Count	Mean	SD	Min. score	Max. score	Wilks's lambda	F	Significance level	Effect size
Pre-test 1	15	4.11	1.10	2.8	6.3	0.014	55.361	0.001	0.986
Pre-test 2	15	5.62	0.96	4.3	7.1				
Pre-test 3	15	5.20	1.004	3.9	6.9				
Post-test 1	15	15.05	3.40	8.4	20				
Post-test 2	15	16.57	3.37	14.5	25				
Post-test 3	15	18.56	3.29	11.9	23				

Comparing the effectiveness of the instructive package in the performance of consultants in creating compromise was significant at the level of $p < 0.001$ with an effect size of 0.986. A comparison of means showed that the compromise created in the post-tests was higher.

Conclusion

According to the results of the current study, the co-counselors of the obligatory divorce counseling plan are weak in the central category of professional information and need training in the fields of diagnosis, couple therapy, family therapy, sex therapy, treatment of difficult clients, marital infidelity, emotion management, and motivational interview. Lack of knowledge and skills in these areas in counselors creates feelings of weakness, inability, and confusion. These factors, along with the small number of counseling sessions and the low motivation of clients to cooperate, severely affect the performance of counselors. Identifying areas of problems and training accordingly will increase the capacity and consequently the success of consultants. Knowledge and skills provide a good basis and direction for clients, which increases their ability to achieve positive results (Gibson and Michel, 2017). It is assumed that counselors can be successful in their work when they have passed the appropriate training programs and training programs will be successful when they are planned based on the training needs of counselors (Alikhani, 2019). According to another finding of the present study, providing the necessary training in the form of a package increased the ability of consultants and this ability went beyond the level of knowledge and was reflected in their skills and performance in solving clients' problems and creating compromises. The best result that training can achieve is an increase in performance ability (Eskandari & Mirakbari, 2019; Baird & Wang, 2010). If the performance of the individual and the organization is improved and the quality of the services provided is improved, there is more empowerment in the forces of that organization (Tindowen, 2019). Accordingly, improving the performance of counselors and creating more compromise between divorce applicants indicates their empowerment.

Acknowledgments

The authors would like to thank all the participants in this study.

Authors' contributions

The first author was responsible for conducting research, data collection and analysis, and writing the article. The co-authors were supervisors and consultants who supervised the study.

Funding

This article is taken from the first author's doctoral dissertation Availability of data and materials. The study used in-depth semi-structured interviews and structured interviews.

Ethics approval and consent to participate

All participants in the study participated in the study by filling out a consent form, and the researchers assured them that the results of the research were confidential.

Consent for publication

Researchers are pleased to announce the publication of this article.

Competing interests

This research does not conflict with the interests of the individual or organization. The first author is a doctoral student in counseling at Allameh Tabatabai University. The second to fourth authors are members of the faculty of the Allameh Tabatabai University of Tehran and the fifth author is a member of the faculty of Zanjan University.

References

- Alikhani, V. (2019). Counseling and psychotherapy. Tehran: Pidar Publications. [Persian] [[Link](#)]
- Baird, K. & Wang, H. (2010). Employee Empowerment: Extent of adoption and influential factors. *Personnel Review*, 39(5), pp. 577-599. [[Link](#)]
- Eskandari, H. & Mirakbari, A. S. (2019). Examining the Effect of Empowerment, Teamwork, and Training on Employee Satisfaction in the Headquarters of the Tehran Social Security Organization. *International Journal of Human Resource Studies*, [S.I.], v. 9, n. 4, p. Pages 148-167. [Persian] [[link](#)]
- Gibson, R. & Lowis, M. (2017). Introduction to counseling and guidance. Translated by Baqir Sanaei. Tehran: Roshd Publications. [Persian] [[Link](#)]
- Iranian Civil Registration Organization. (2019). vital statistics <http://www.sabteahval.ir>. [Persian] [[Link](#)]
- khaki, A., Farahbakhsh, K., Motamedi, A., Esmaili, M. & Salimi Bajestani, H. (2017). Develop a multi-dimensional model of couple therapy ecological crisis intervention centers consultants Welfare Organization (qualitative study focusing on reducing the desire to divorce and marital conflict). *Counseling Culture and Psychotherapy*, 8(30), 25-56. [Persian] [[Link](#)]
- Raheb, G., Latifian, M. & Pasha Sharifi, H. (2017). Qualitative assessment of counseling services in the parent-teacher conference. *Quarterly journal of social work.*; 6 (2); 14-23. [Persian] [[Link](#)]
- Tindowen, D. J. (2019). Influence of Empowerment on Teachers' Organizational Behaviors. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 617-631. [[link](#)]

فراهم آوری و ارزیابی اثربخشی دستنامه توانگر سازی مشاورین طلاق بر پایه آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق در سازش در خواست‌کنندگان طلاق

پذیرش: ۱۳۹۹-۰۶-۱۹

دریافت: ۱۳۹۹-۰۴-۱۵

دکترای رشته مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.	الیاس بیگدلی
دانشیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).	کیومرث فرحبخش kiiumars@yahoo.com
دانشیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.	حسین سلیمی بجزستانی
دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.	عبدالله معتمدی
دانشیار گروه روان‌شناسی دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.	طاهره الهی

چکیده

با افزایش طلاق و پیامدهای منفی بسیار آن، در سال‌های اخیر طرح مشاوره طلاق اجباری از سوی دادگستری و با همکاری سازمان بهزیستی برای کاهش تراز طلاق اجرا می‌شود؛ ولی اثربخشی مشاوره‌ها در افزایش سازش میان زوجین درخواست‌کننده طلاق در حد انتظار نبوده است. پژوهش حاضر با هدف فراهم آوری بسته‌ی آموزشی برای مشاورین در راستای افزایش آمار سازش درخواست‌کنندگان طلاق بر پایه آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق به صورت آمیخته انجام گرفت. در بخش کیفی از راهبرد پدیدارشناسی و در بخش کمی از طرح نیمه آزمایشی استفاده شد. جامعه پژوهش در بخش کیفی برای آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق، ۱۵ مشاور مجری طرح مشاوره طلاق اجباری در استان زنجان بودند که پس از ۹ مصاحبه اشباع مقوله‌ها حاصل شد. نمونه پژوهش برای تدوین بسته‌ی آموزشی متخصصان حوزه طلاق بودند که پس از ۸ مصاحبه اشباع مقوله‌ها حاصل شد. تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار maxqda نشان داد که مشاوره‌های طلاق با هفت آسیب جدی «ضعف در مصاحبه تشخیصی، خانواده-درمانی، زوج‌درمانی، درمان مراجعان دشوار، سکس‌تراپی، مدیریت هیجانات و مصاحبه انگیزشی و خیانت‌ناشویی» مواجه بودند. نتایج تحلیل واریانس یک‌طرفه با اندازه‌گیری چندباره نشان داد بسته آموزشی تدوین‌شده برای زدایش این آسیب‌ها مشاورین را توانمند نمود و سازش میان درخواست‌کنندگان طلاق به گونه معناداری افزایش یافت؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت ضعف اطلاعات حرفه‌ای و علمی مشاورین، فرایند مشاوره طلاق را تحت تاثیر قرار می‌دهد بسته آموزشی طراحی‌شده قادر به زدایش این آسیب‌هاست و بهزیستی با آموزش مشاورین طبق این بسته آموزشی می‌تواند در توانمندسازی مشاورین اقدام نماید.

کلید واژگان: آسیب‌شناسی مشاوره، بسته آموزشی، توانمندسازی، سازش، مشاوره‌ی طلاق

مقدمه

طلاق شایع‌ترین و مهم‌ترین آسیبی است که نهاد خانواده را تهدید می‌کند. تجربه‌ی طلاق، سازگاری افراد را در تمام ابعاد روان‌شناختی، جسمانی، اجتماعی و هیجانی تحت تأثیر قرار داده و باعث کاهش عملکرد و ناکارآمدی اعضای خانواده می‌شود (Yoosefi, Karimipour & Azizi, 2017). یکی از مناسب‌ترین و علمی‌ترین روش‌ها برای پیشگیری از فروپاشی خانواده و پیامدهای ناگوار و نامطلوب آن ارائه خدمات روان‌شناختی در قالب مشاوره طلاق است. در سال‌های اخیر دادگستری با همکاری اداره بهزیستی در یک طرح جدید برای کاهش طلاق و عوارض منفی آن، دریافت مشاوره طلاق را برای متقاضیان طلاق اجباری نموده است. در این فرایند زوجین ناراضی از زندگی مشترک با مراجعه به دادگستری متقاضی انحلال عقد نکاح می‌شوند. دادگستری در گام اول آن‌ها را جهت دریافت مشاوره‌های طلاق به بهزیستی ارجاع می‌دهد. مشاورین طلاق همکار بهزیستی نیز حداقل در پنج جلسه با به‌کارگیری رویکردها، نظریه‌ها و فن‌های مشاوره و روان‌درمانی، خدمات مشاوره طلاق ارائه می‌دهند تا بین زوجین سازش ایجاد شود. علیرغم اینکه پژوهش‌های متعددی اثربخشی نظریه‌ها و فن‌های مشاوره‌ای را در حل تعارضات زناشویی، کاهش میل به طلاق و افزایش مصالحه بین زوجین تأیید نموده‌اند (Ahi, Mansourie & Ebrahimi, 2018; Hasani, Ghafari, Abolghasemi & Taklavi, 2019; Ahmadi, Maredpoor & Mahmoodi, 2019; Tavanaeia, 2019; Chang and Nylund, 2013) باز شاهد افزایش روزافزون آمار طلاق در ایران هستیم به طوری که نسبت ازدواج به طلاق از ۹/۸ در سال ۱۳۸۳ به ۷/۱ در سال ۱۳۸۸ رسید و این روند افزایشی در سال ۱۳۹۴ به ۴/۲ و در سال ۱۳۹۸ به ۳ رسید. در استان زنجان هم نسبت ازدواج به طلاق از ۱۳ در سال ۱۳۸۳، به ۷/۲ در سال ۱۳۹۲ و نهایتاً به ۳ در سال ۱۳۹۸ رسید یعنی از هر ۳ ازدواج یکی منجر به طلاق شده است (Iranian Registration Organization, 2019). این آمار و ارقام نگرانی‌های بسیاری را برای مسئولین امر و مردم ایجاد کرده است و در بررسی دلایل گسترش طلاق بخشی از ناکارآمدی برنامه‌های طراحی‌شده برای کاهش طلاق در سال‌های اخیر را مربوط به عملکرد مشاورین می‌دانند.

علیرغم اینکه عملکرد مشاورین طلاق در مشاوره‌های طلاق اثرات و پیامدهای مثبت فراوانی از قبیل آموزش تنظیم هیجان‌ات، نحوه تصمیم‌گیری صحیح، تعامل درست با فرزندان و همسر پس از طلاق، کسب بینش به خطاهای خود، کاهش انحرافات اجتماعی، افزایش استقلال فکری، مسئولیت‌پذیری، پیشگیری و یا کاهش احساس پوچی، گناه و خودکشی، تفکرات منفی و افسردگی را در بردارد (asayesh, Farahbakhsh,)

Salimi Bajestani & Delavar, 2018؛ Nikkhah Delshad & Asayesh, 2019) اما آنچه در ارزیابی های دادگستری و بهزیستی از عملکرد مشاورین طلاق تأکید می شود میزان سازش ایجاد شده در متقاضیان طلاق است که وضعیت رضایت بخش نیست. به طوری که میزان سازش بین متقاضیان طلاق ارجاعی به مشاوره های طلاق در ماه های اول سال ۱۳۹۸ (اردیبهشت، خرداد و تیر) در استان زنجان ۴/۹۷ درصد بوده است. نتایج پژوهش های (2017) Raheb, Latifian, & Pasha Sharifi و (2017) khaki, Farahbakhsh, moatamedi, esmaili & Salimi Bajestani نشان می دهند که خدمات مشاوره ای ارائه شده از بُعد ایجاد سازش برآیند مطلوبی ندارند و بخش مهم این عدم کارایی، مربوط به فرایند مشاوره و عدم توانمندی مشاورین در حل مشکلات متقاضیان طلاق است. البته امروزه مشاورین طلاق با چالش هایی جدید و حادی از قبیل وابستگی دوسویه زن و شوهر به پدر و مادر، مسئول انگاشتن همسر برای رفتار خانواده اش، تلقی خانه پدری همچون پناهگاهی برای هنگام ستیز، طرد و قهر، پذیرش ارزش ازدواج به مثابه نجات از تنگنای اقتصادی، هدف از حضور در مشاوره تصدیق و حمایت از نگرش خود و مجاب کردن همسر به تبعیت از آن، انتظارات غیرواقعی و غیرمنطقی از مشاور، مراجعه به مشاوره در آخرین مرحله، انتظار معجزه از مشاور برای تغییر اوضاع خود، تغییر مرکز تصمیم گیری در خانواده، حجم و تنوع زیاد مشکلات زناشویی، ادعای رفتن تمام راه ها برای حل مشکل، فاش سازی تمام اسرار و مسائل خانوادگی در فضای مجازی و واقعی، افزایش خیانت زناشویی به اشکال متنوع و پیچیده، کم رنگ شدن اعتقادات مذهبی، فقدان انگیزه (2019) Yoosefi, Sadoughi, Salahyan, & Nasrolahi, 2019؛ (2017) Payne, 2018؛ DeLongis & Zwicker, 2018) و اجباری بودن مشاوره طلاق و ایجاد مقاومت در مراجعین مواجه هستند؛ بنابراین مراجعینی که دادگستری ارجاع می دهد از همه جا بریده و تنها راه نجات زندگی خود را طلاق می دانند. از مدت ها قبل تصمیم به طلاق گرفته و نسبت به مراجعین عادی مشکلات دشوارتر، حادثر و پیچیده تری دارند. در مواجهه با این مسائل دو کار باید انجام گیرد یکی آسیب ها و چالش های مشاوره طلاق اجباری شناسایی شود و دیگری برای رفع و کاهش آسیب های شناسایی شده پیشنهادها و برنامه عملی ارائه شود مخصوصاً باید در راستای توانمندسازی مشاورین طلاق اقدام شود.

توانمندسازی مشاورین در زمینه کمک به مراجعین برای خودشناسی، ارضای درست نیازها، تصمیم گیری مناسب و به موقع در موفقیت و رضایت آنان اهمیت بسزایی دارد (2016) Shafiabadi, و اثربخشی جلسات درمان را تضمین می کند (2011) Shallcross) مشاورین برای توانمند شدن. باید دوره های آموزش رسمی

تخصصی، کارآموزی و کارگاه‌های آموزشی و فعالیت‌های عملی تحت نظارت را گذرانده و در حیطه‌های روان‌شناسی، رشد انسان و روش‌های تغییر رفتار، مطالعه عمیق داشته و دانش لازم را کسب نموده و از مجموعه‌ای از توانمندی‌ها برخوردار باشند (Hackney & Cormier, 2016). در واقع عملکرد مطلوب مشاورین وابسته به میزان توانمندی آنهاست (Goldenberg & Goldenberg, 2013). پایه و اساس توانمندسازی، آسیب‌شناسی و آموزش است که در زمینه مشاوره‌های طلاق، این خلأ به‌وضوح و به‌طور جدی احساس می‌شود. امروزه ارائه مشاوره طلاق به یکی از حوزه‌های مطرح در مشاوره تبدیل شده و با وجود اینکه دنیای زوجین منحصر به فرد، دارای قواعد، زبان و رسوم خاص خود است اما رویکردهایی که برای کار با زوجین شکل گرفته محدود است. اکثر رویکردهای استفاده شده در مشاوره طلاق که در اصل از درمان‌های فردی برای کار با زوجین متقاضی طلاق اقتباس شده است مستلزم آن است که مشاورین طلاق دانش، تخصص و مهارت بیشتری هم در درمان فردی و هم درمان زوجی داشته باشد و توانایی ترکیب و خلق فن‌ها و مهارت‌ها در مشاوره طلاق را داشته باشند. شرط اول و اساسی کسب این توانمندی‌ها، یادگیری و آموزش است (Sodani, Karimi, Shiralini, 2017)؛ اما به نظر می‌رسد مشاورین همکار طرح مشاوره طلاق دادگستری و بهزیستی از آموزش علمی و منسجمی برخوردار نبوده و به‌صورت تک‌بعدی و بر اساس آموخته‌های پراکنده مشاوره می‌دهند که اثربخشی لازم را ندارد (khaki, Farahbakhsh, moatamedi, esmaili & Salimi Bajestani, 2017). به عبارت دیگر شاید بتوان این‌گونه مطرح کرد که مشاورین طلاق از توانمندی و صلاحیت حرفه‌ای لازم برخوردار نیستند و یا با مسائل پیچیده متقاضیان طلاق آشنایی کافی ندارند و در درمان مسائل روز مسلط نیستند به همین دلیل مشاوره‌های طلاق با آسیب‌های جدی مواجه بوده و نیازمند توانمندسازی مشاورین است. گام اول توانمندسازی نیز مستلزم مطالعه علمی و آسیب‌شناسی است. بحث آسیب‌شناسی زمانی برای یک نهاد و سیستم برجسته می‌شود که نتواند کارکردهای مورد انتظار را محقق کرده و موفق عمل کند و یا در آستانه انحلال قرار گیرد. در آسیب‌شناسی، عوامل ایجادکننده انحلال و ضعف در کارکردها، عناصر زمینه‌ساز شکست و عدم موفقیت و یا کارایی پایین بررسی می‌شود تا برنامه‌ریزی لازم برای آسیب زدایی به عمل آید. از این رو می‌توان آسیب‌شناسی را مطالعه سامانمند و علمی جهت شناسایی، طبقه‌بندی و ریشه‌یابی عارضه‌ها، مشکلات و اختلالات و اثرات سوء آنها در کارکرد یک سیستم (سازمان) از طریق تعامل نگاه از بیرون با نگاه از درون و تهیه و تدوین محتوا و برنامه‌های کاربردی برای رفع آنها تعریف کرد (Jahangirzadeh, 2012). بر این اساس آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق یعنی شناسایی و بررسی

مهارت‌ها، توانمندی‌ها، رفتار و ویژگی‌هایی که در عملکرد صحیح و فعالیت‌های مشاورین طلاق در فرایند مشاوره اختلال ایجاد نموده و آن‌ها را در ایجاد سازش بین متقاضیان طلاق ناکام می‌گذارد (Aghayi & Atashpor, 2018). اگر آسیب‌ها و چالش‌های مشاوره طلاق بر اساس تجارب زیسته مشاورین شناسایی شوند و برنامه‌ی مدونی جهت کاهش آن‌ها اعمال گردد می‌تواند از دو جنبه مؤثر و مفید واقع شود؛ یکی اینکه موجب توانمندی و کارآمدی مشاورین در درمان طلاق شود و دیگر اینکه موجب انتفاع بیشتر متقاضیان طلاق از علم و توانمندی مشاورین در مدیریت و حل تعارضات زناشویی و بهبود کیفیت زندگی‌شان گردد و برآیند این دو افزایش سازش بین آن‌ها است. سازش به‌نوبه خود زمینه کاهش تعارضات بین فردی، بهبود ارضای نیازها، افزایش لحظات مثبت، نگرش مثبت‌تر به زندگی، افزایش امید به زندگی، کاهش هیجانات منفی، کاهش استرس و افسردگی را فراهم می‌سازد (Moradi & Chardali, 2016 and Honarparvaran, 2014). بررسی‌ها نشان داد پژوهشی منسجم و مدون در زمینه آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق اجباری و توانمندسازی مشاورین برای ایجاد سازش بیشتر انجام‌نشده است و خلأ جدی در این حوزه وجود دارد. درنهایت مطالعه حاضر به دنبال پاسخگویی به سؤالات پژوهشی زیر است.

آسیب‌های مشاوره‌های طلاق چیست؟ بسته آموزشی (مداخله) مناسب برای توانمندسازی مشاورین طلاق کدام است؟ آیا بسته‌ی آموزشی تدوین‌شده در توانمندسازی مشاورین طلاق اثربخش است؟

روش

رویکرد پژوهش ترکیبی (کیفی- کمی) بود؛ در بخش اول پژوهش یعنی آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق برای شناسایی ابعاد پنهان این پدیده و درک عمیق‌تر، دقیق‌تر و واقعی‌تر تجربه زیسته مشاورین در مورد چالش‌ها و آسیب‌های مشاوره طلاق رویکرد کیفی با استراتژی پدیدارشناسی به کار گرفته شد. در بخش کمی برای ارزیابی اثربخشی بسته آموزشی در توانمندی مشاورین طلاق در افزایش سازش بین زوجین متقاضی طلاق از طرح پژوهشی نیمه آزمایشی سری‌های زمانی تک گروهی با پیش‌آزمون- پس‌آزمون به دلیل کم بودن تعداد نمونه موردپژوهش، محدودیت‌های سازمانی و عدم امکان ایجاد گروه گواه استفاده شد. در این طرح گروه کنترل وجود ندارد و خط پایه شرکت‌کنندگان در حکم کنترل آن است (Morgan & Morgan, 2009).

جامعه مورد پژوهش شامل سه گروه بود. گروه اول، کلیه مشاورین مجری طرح مشاوره طلاق اجباری که ۱۵ نفر بودند در بخش‌های مراکز خدمات روان‌شناختی بهزیستی، مراکز و کلینیک‌های مشاوره غیردولتی استان زنجان در سال ۱۳۹۸ مشغول فعالیت بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند ۹ نفر از آن‌ها در پژوهش حاضر شرکت کردند. نمونه‌گیری هدفمند به این صورت انجام شد که ابتدا پژوهشگر ویژگی‌های جمعیت مورد مطالعه را مشخص و افراد دارای این ویژگی‌ها را شناسایی کرد. معیار و ویژگی اصلی برای ورود به پژوهش داشتن مجوز فعالیت مراکز خدمات مشاوره و روان‌شناسی دولتی و غیردولتی از بهزیستی و همکاری با بهزیستی در ارائه خدمات مشاوره‌ای به متقاضیان طلاق در طرح مشاوره طلاق حداقل به مدت ۶ ماه بود که تعداد کل آن‌ها ۱۵ نفر بود. معیار خروج عدم همکاری با بهزیستی و شرکت هم‌زمان در برنامه‌های آموزشی دیگر بود. در فرایند نمونه‌گیری پژوهشگر یک نمونه‌ی اولیه را انتخاب کرد، داده‌ها را جمع‌آوری و تحلیل کرد، سپس برای پالایش مقوله‌های در حال ظهور خود مجدداً نمونه‌های بیشتری را انتخاب کرد. این فرایند تا زمانی ادامه یافت که پژوهشگر پس از انجام ۹ مصاحبه‌ی کیفی عمیق به مرحله‌ی اشباع مقوله‌ها رسید یعنی بعد از مصاحبه هفتم هر داده‌ای که به دست می‌آمد در مقوله‌های قبلی قرار می‌گرفت. گروه دوم جامعه مورد پژوهش، متخصصین و اساتید صاحب‌نظر و فعال در حوزه مشاوره طلاق (کلیه افراد متخصص در استان زنجان و شهر تهران) بودند. نمونه موردنظر در این گروه نمونه با روش نمونه‌گیری هدفمند و با توجه به اشتها، سابقه فعالیت و به شیوه در دسترس بودن، داوطلب بودن و اعلام آمادگی برای همکاری انتخاب شدند تا درباره محتوا، منابع، فن‌ها و روش‌های مناسب جهت رفع و یا کاهش آسیب‌های شناسایی شده اعلام نظر نمایند. پس از انجام ۸ مصاحبه کیفی و ساختاریافته اشباع مقوله‌ها حاصل شد. در نهایت طبق اظهارنظر این متخصصین بسته آموزشی تدوین شد. میزان تناسب و کفایت بسته آموزشی جهت رفع آسیب‌های شناسایی شده مورد ارزیابی و تائید اساتید حوزه مشاوره خانواده در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و دانشگاه زنجان قرار گرفت. گروه سوم نمونه آماری و در بخش کمی شامل کلیه مشاورین فعال در طرح ارائه مشاوره طلاق اجباری (۱۵ نفر) در استان زنجان بودند که آموزش‌های مبتنی بر بسته‌ی آموزشی را دریافت نمودند و عملکردشان در میزان ایجاد سازش بین متقاضیان طلاق، در پیش از آموزش و پس از آموزش در بازه زمانی ۸ ماهه ارزیابی و مقایسه شد و برای جمع‌آوری داده‌های کمی آمار میزان سازش پیش از آموزش (پیش‌آزمون) و پس از آموزش (پس‌آزمون) از واحد آمار اداره کل بهزیستی استان اخذ شد.

ابزار

بخش کیفی پژوهش دو ابزار داشت: یکی جهت جمع آوری داده‌ها برای آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق که از ابزار مصاحبه‌ی نیمه ساختاریافته و عمیق استفاده شد. سؤالات اولیه مصاحبه با مطالعه فراوان مبانی نظری و پژوهشی تدوین و مورد ارزیابی و تائید اساتید حوزه مشاوره خانواده در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و دانشگاه زنجان قرار گرفت. سپس به صورت آزمایشی با دو مشاور طلاق مصاحبه شد و با انجام اصلاحات جزئی فرم نهایی به خود گرفت. دیگری برای گردآوری اطلاعات از متخصصین حوزه مشاوره طلاق که از ابزار مصاحبه کاملاً ساختاریافته و با سؤالات کاملاً مشخص جهت تعیین محتوا، منابع، فن‌ها و روش‌های مناسب برای رفع و یا کاهش آسیب‌های شناسایی شده استفاده شد البته مورد تائید اساتید حوزه مشاوره خانواده در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و دانشگاه زنجان هم قرار گرفت. ابزار مناسب بخش کمی چند سؤال کوتاه پاسخ بود که در آن اطلاعات مربوط به تعداد متقاضیان طلاق ارجاع داده شده و پذیرش شده در مراکز مشاوره، همچنین تعداد سازش ایجاد شده و گزارش شده توسط مراکز مشاوره به مدت سه ماه قبل و بعد از ارائه بسته آموزشی بود که توسط کارشناس آمار طلاق بهزیستی تکمیل شد. جهت پیشگیری از سوگیری احتمالی، پژوهشگر تا سه ماه بعد از اتمام آموزش‌ها به هیچ‌گونه آماری در خصوص عملکرد مشاورین طلاق در ایجاد سازش قبل و بعد از آموزش‌ها دسترسی نداشت. در واقع درصد سازش پیش از آموزش و پس از آموزش مشاورین طلاق به عنوان نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون محاسبه و بر اساس تفاوت عملکرد کل مشاورین در پیش‌آزمون و پس‌آزمون، در خصوص اثربخشی بسته آموزشی در توانمند شدن مشاورین طلاق اظهار نظر شد. میزان سازش (مصالحه) به عنوان متغیر وابسته مدنظر بود که تحت تأثیر آموزش‌های دریافتی مشاورین طلاق، نشانگر توانمندی آن‌ها بود.

شیوه اجرای پژوهش

در بخش کیفی برای اجرای فرایند مصاحبه ابتدا با مراجعه به معاونت اجتماعی و پیشگیری بهزیستی استان، لیست مشاورین فعال در زمینه مشاوره طلاق دریافت شد و با هماهنگی و تعیین وقت قبلی به مراکز مشاوره مراجعه شد. هر مصاحبه در مدت ۶۰ تا ۷۵ دقیقه انجام و با اجازه قبلی از مصاحبه‌شوندگان، صدای آن‌ها در طول مصاحبه ضبط شد. سپس به صورت متن‌های نوشتاری در آمد و مجدداً متن با صوت مطابقت داده شد. قبل از تجزیه و تحلیل، هر مصاحبه بارها مطالعه می‌شد اگر سؤال جدیدی به وجود می‌آمد در مصاحبه بعدی

مدنظر قرار می‌گرفت و یا به مشارکت‌کننده رجوع می‌شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از متخصصین حوزه طلاق درباره آموزش‌های متناسب با آسیب‌های شناسایی‌شده در بخش قبلی (مصاحبه‌های مشاورین طلاق)، ابتدا آسیب‌های شناسایی‌شده به صورت مقوله‌بندی و دسته‌بندی‌شده در اختیار آن‌ها قرار گرفت و از آن‌ها سؤال شد برای رفع و یا کاهش آسیب‌های مشخص‌شده چه منابع، محتوا، عنوان، سرفصل، فن، روش، کارگاه و پیشنهاد کاربردی ارائه می‌نمایند؟ نظراتشان ضبط و ثبت شد و اگر موضوعی مبهم بود و یا پژوهشگر نیاز به توضیح داشت با سؤالات فرعی مطالب تکمیل شد. برای تدوین بسته آموزشی توانمندسازی مشاورین طلاق، منابع، فن‌ها، روش‌ها و مبانی نظری، پژوهشی و علمی معتبر معرفی‌شده توسط متخصصین حوزه مشاوره طلاق مطالعه و بر اساس آن‌ها بسته‌ی آموزشی شامل هفت برنامه آموزشی تدوین شد. بسته آموزشی طراحی‌شده در طول دو ماه در قالب هفت کارگاه آموزشی (۴۳ جلسه) به مشاورین طرح طلاق آموزش داده شد. در بخش کمی، گزارش عملکرد (میزان سازش ایجادشده) هر ۱۵ مشاور جامعه موردپژوهش به‌طور متوالی به مدت سه ماه قبل و سه ماه بعد از اجرای بسته آموزشی، از اداره کل بهزیستی استان اخذ گردید و مقایسه شد. به‌منظور رعایت اخلاق پژوهشی از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا فرم رضایت آگاهانه را برای شرکت در پژوهش تکمیل نمایند. برای حفظ محرمانه بودن اطلاعات به هر یک از مصاحبه‌شونده‌ها یک کد اختصاص یافت. برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های مشاورین طلاق از نرم‌افزار «MAX QDA 2018» استفاده شد؛ و برای اعتباربخشی به داده‌ها به‌جز پژوهشگر، دو نفر از متخصصین و مشاورین حوزه طلاق مجدداً با استفاده از این نرم‌افزار «MAX QDA 2018» اقدام به کدگذاری اولیه نمودند. در بخش کمی برای تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (تحلیل واریانس یک‌طرفه با اندازه‌گیری مکرر و آزمون برونفرونی) استفاده شد.

مداخلات روان_آموزشی

پژوهشگر با توجه به نظرات متخصصین حوزه طلاق، کتاب‌ها، منابع، فن‌ها، سرفصل‌ها و کارگاه‌های آموزشی معرفی‌شده را بررسی و مطالعه نمود و با در نظر گرفتن دیدگاه اساتید حوزه مشاوره خانواده در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و دانشگاه زنجان اقدام به تدوین بسته‌ی آموزشی نمود که شامل ۷ برنامه آموزشی شد و در طی ۴۳ جلسه به کلیه مشاورین طلاق (۱۵ نفر) آموزش داده شد. خلاصه محتوای جلسات آموزشی در زیر ارائه شده است.

کارگاه آموزشی رفع آسیب «ضعف در تشخیص»

اهداف کارگاه: آشنایی با انواع اختلالات روانی، کسب توانایی تشخیص آن‌ها با مصاحبه و توانایی تشخیص رفتار و گفتار فریبکارانه مراجع

جلسه اول: اصول و فنون مصاحبه تشخیصی، راهبردهای ایجاد رابطه، فن‌های کسب اطلاعات (شکایات، مقاومت و دفاع‌ها) و سه روش برای ارزیابی وضعیت روانی (مشاهده، گفتگو و کاوش)

جلسه دوم: گام‌های پنج‌گانه برای تشخیص‌گذاری: سرخ‌های تشخیصی، ملاک‌های تشخیصی، تاریخچه روان‌پزشکی، تشخیص و پیش‌آگهی. اجزاء تشخیص و چگونگی ترکیب آن‌ها با یکدیگر (آماده‌سازی و غربال مشکل، پیگیری نظرات اولیه، تاریخچه و اطلاعات، تشخیص و بازخورد، پیش‌آگهی و قرارداد درمانی)

جلسه سوم: نحوه مصاحبه برای اختلالات خاص «اختلالات بالینی»

جلسه چهارم: مصاحبه برای اختلالات خاص «اختلالات شخصیت»

جلسه پنجم: شناسایی رفتار خودفریبانه و خود-حفاظت‌گری: پنهان‌کاری، تحریف و دروغ‌گویی، رفتار ساختگی و رفتار خود-فریبانه مراجعین

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «ضعف در زوج‌درمانی»

اهداف کارگاه آموزشی: آشنایی با نظریه‌های زوج‌درمانی و طلاق، توانمندشان در به‌کارگیری فن‌های درمان، آشنایی با ساختار جلسات زوج‌درمانی / طلاق و شناخت آزمون‌ها و تفسیر آن‌ها

جلسه اول: مفهوم زوج‌درمانی و نحوه ارزیابی اولیه، ساختار جلسات و نحوه مدیریت آن و فرایند ارتباط درمانی مناسب

جلسه دوم: تشخیص بحران و مدیریت آن، نحوه شناسایی مشکلات مراجعین، لیست کردن و اولویت‌بندی آن‌ها

جلسه سوم: نحوه بررسی تاریخچه رشدی زوجین به‌صورت فردی و محتوای جلسات فردی

جلسه چهارم: مرور نظریه‌های زوج‌درمانی

جلسه پنجم: مرور نظریه‌های زوج‌درمانی

جلسه ششم: بررسی و ارائه فن‌های زوج‌درمانی

جلسه هفتم: اجرای نقش به‌صورت زنده

جلسه هشتم: آشنایی با آزمون‌های میلون، نیازهای ویلیام گلسر و ام‌ام‌پی‌آی و نحوه تفسیر آن‌ها

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «ضعف در خانواده‌درمانی»

اهداف کارگاه: آشنایی با مفاهیم خانواده‌درمانی، کسب مهارت و به‌کارگیری رویکردهای خانواده‌درمانی و فن‌های آن، یادگیری مراحل و فرایند درمان و آشنایی با چالش‌ها و ملاحظات خانواده‌درمانی

جلسه اول: مفهوم و هدف خانواده‌درمانی، ارزیابی و سنجش خانواده

جلسه دوم: مروری بر رویکردهای خانواده‌درمانی (با تأکید بر رویکرد تجربه‌گرا، ساختاری و سیستمی)

جلسه سوم: ادامه جلسه قبلی: مروری بر رویکردهای خانواده‌درمانی (با تأکید بر رویکرد تجربه‌گرا،

ساختاری و سیستمی)

جلسه چهارم: مهارت‌ها و فن‌های خانواده‌درمانی

جلسه پنجم: مهارت‌ها و فن‌های خانواده‌درمانی

جلسه ششم: فرایند درمان در خانواده‌درمانی، طراحی مداخله درمانی

جلسه هفتم: چالش‌های مشترک در خانواده‌درمانی، ملاحظات برای رفتارها، باورها و بافتارها، مدیریت

جلسات خانواده‌درمانی

جلسه هشتم: اجرای نقش زنده

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «ضعف در سکس‌تراپی- درمان مشکلات جنسی»

اهداف کارگاه: تشخیص و درمان مشکلات جنسی

جلسه اول: آشنایی با اصول و مفاهیم درمان مشکلات جنسی

جلسه دوم: شناخت انواع مشکلات جنسی (مشکلات آناتومی و فیزیولوژی دستگاه تناسلی، سردمزاجی،

ناتوانی، زودانزالی، انزال تأخیری، کژکاری نعوظ، اختلال ارگاسمی، اختلال برانگیختگی، اختلالات

هورمونی، ترس جنسی، انقباض مهبل، ازدواج‌های بدون زفاف، درد تناسلی مزمن، خودارضایی و ...)

جلسه سوم: نحوه اخذ تاریخچه مشکلات جنسی و مواردی که باید بررسی شود

جلسه چهارم: پاسخ جنسی: انگیزش و الگوها

جلسه پنجم: شناخت راهکارها و فن‌های درمانی مشکلات جنسی تمرین برای به‌کارگیری آن

جلسه ششم: تحلیل فرایند درمان و دریافت بازخورد

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی»

اهداف کارگاه: کسب مهارت در شناسایی هیجان‌ها و مدیریت آن، آشنایی با مفهوم، اصول و مراحل مصاحبه انگیزشی، به کارگیری فن‌های مصاحبه انگیزشی و کسب مهارت تغییرمدار

جلسه اول: آشنایی با ماهیت هیجان‌ها، انگیزش و هیجان، خودتنظیمی هیجان‌ها، نحوه ارزیابی هیجان‌ها و مدیریت هیجان‌ها

جلسه دوم: شناسایی نقش باورها در درک هیجان‌های منفی و زیان‌آور مراجع، آگاهی از مشکلات هیجان‌ها مشترک در مراجعین و جایگزین‌های سالم

جلسه سوم: آشنایی با راهنمایی‌ها و مراحل کمک به مراجعین با مشکلات هیجانی

جلسه چهارم: تعریف مصاحبه انگیزشی، اصول مصاحبه انگیزشی و مراحل مصاحبه انگیزشی

جلسه پنجم: انتقال روح و نفس مصاحبه انگیزشی-ارزیابی روح و نفس مصاحبه انگیزشی-آموزش (OARS): مهارت‌های کاربردی برای مشاورین از قبیل سؤالات باز پاسخ^۱، تأیید کردن^۲، گوش دادن انعکاسی^۳، ۱۲ ایست و بازرسی توماس گوردون، فن‌های انعکاس، خلاصه کردن^۴

جلسه ششم: ادامه جلسه قبلی: مهارت‌های کاربردی برای مشاورین از قبیل سؤالات باز پاسخ، تأیید کردن، گوش دادن انعکاسی، ۱۲ ایست و بازرسی توماس گوردون، فن‌های انعکاس، خلاصه کردن

جلسه هفتم: شناسایی و تقویت گفتگوی تغییرمدار در مراجع، فراخوانی و تقویت گفتگوی تغییرمدار در مراجعین

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «مراجعین دشوار»

اهداف کارگاه: -شناخت و دسته‌بندی مراجعین دشوار، آشنایی با شیوه‌های شکستن مقاومت آن‌ها، آشنایی با فن‌ها و روش‌های ایجاد انگیزه در آنان و توانمند شدن مشاورین طلاق در درمان مراجعین دشوار

جلسه اول: تعریف و انواع مراجعین دشوار (مثل معتادان، مراجعین مقاوم، بدقلق و اختلال شخصیت، مراجعین دارای ازدواج تحمیلی و ...)، طبقه‌بندی ابعاد مقاومت: بیان کلامی، محتوای پیام، سبک ارتباط و نگرش نسبت به جلسات مشاوره

-
1. open- ended questions
 2. affirmation
 3. reflective listening
 4. summarize

جلسه دوم: آشنایی و تسلط به شیوه‌های مدارا با مقاومت: استفاده از انعکاس، اجتناب از مواجهه سازی و گوش دادن فعال به بیان ناکامی‌های مراجع، استفاده از خنثی بودن

جلسه سوم: روش‌های برخورد با مقاومت و بی‌انگیزگی مراجعین، درک و پیش‌بینی رفتار مراجع، نشان دادن صبر و درک توأم با بی‌طرفی، استفاده از تشویق و ترغیب، مواجهه یا رودررویی، کاربرد استعاره، ارزش دادن و مهم دانستن و روش‌های عمل‌گرا

جلسه چهارم: راهکارهای عملی جهت برطرف سازی بن‌بست‌ها

کارگاه آموزشی برای رفع آسیب «درمان خیانت زناشویی»

اهداف کارگاه: آشنایی با مفهوم خیانت و انواع آن، شناسایی واکنش‌ها و احساسات در خیانت، تسلط به فن‌های درمان خیانت زناشویی، کسب مهارت در کمک به مراجعین در خروج از رابطه، آشنایی با روش‌های اعتمادسازی، آشنایی با نحوه به‌کارگیری فرایند چند سیستم و شناخت علائم بهبودیافتگی

جلسه اول: تعریف خیانت زناشویی و انواع آن، خیانت زناشویی چگونه شکل می‌گیرد؟، بررسی آسیب‌های روانی و بررسی واکنش‌ها و احساسات خیانت دیده، فرزندان و خانواده زوجین

جلسه دوم: نحوه بررسی معاینه سلامت روان و شروع درمان خیانت زناشویی

جلسه سوم: نحوه خروج از رابطه و درمان نشانه‌های اختلال استرس پس از ضربه (PTSD) و وظایف مشاورین در این شرایط

جلسه چهارم: چگونه خیانت دیده را به جلسات بیاوریم؟ برای خروج از رابطه چگونه روی نفر سوم کارکنیم؟ بررسی سود و زیان ادامه رابطه، چگونه با انکار خیانت برخورد کرد؟ اقدامات لازم برای خروج از رابطه پنهان و در چه شرایطی خروج از رابطه سخت است؟ چه کار باید کرد؟

جلسه پنجم: نحوه اعتمادسازی، رفتار اعتماد ساز و رفتار مخرب اعتماد، آموزش نحوه پذیرش خیانت کننده توسط خیانت دیده، نشانه‌های بازی دادن مشاور، علائم بهبودیافتگی، استفاده از فرایند چند سیستم و تجدید تعهد در زندگی زناشویی.

یافته‌ها

از میان نمونه شرکت‌کنندگان در بخش آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق ۳ نفر مرد و ۶ نفر زن در دامنه سنی ۳۲ تا ۴۸ سال و سابقه مشاوره‌ای ۱ تا ۱۴ سال بودند. پنج نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد روان‌شناسی از

دانشگاه آزاد اسلامی و سه نفر کارشناسی ارشد مشاوره از دانشگاه آزاد اسلامی و یک نفر دکترای مشاوره از دانشگاه دولتی بودند. تحلیل اطلاعات جمع آوری شده در بخش آسیب شناسی مشاوره های طلاق منجر به شناسایی مقوله محوری ضعف اطلاعات حرفه ای و نیازهای آموزشی با ۷ کد ثانویه و ۹۰ واحد معنایی (مفهوم اولیه) شد که در جدول (۱) نشان داده شده است. در ادامه در بیان نظرات مشاورین طلاق تعداد محدودی از واحدهای معنایی به عنوان نمونه آورده شده است و کد مشاور در داخل پرانتز ذکر شده است.

جدول ۱.

مقوله محوری، کدهای ثانویه و واحدهای معنایی مربوط به آسیب شناسی مشاوره طلاق

مقوله محوری	کدهای ثانویه	فراوانی واحدهای معنایی (مفاهیم اولیه)
	ضعف در تشخیص	۶
	زوج درمانی	۸
	خانواده درمانی	۶
	درمان مشکلات جنسی	۱۵
ضعف اطلاعات حرفه ای و نیازهای آموزشی		
	مراجعه دشواری	۱۵
	مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی	۱۶
	درمان خیانت زناشویی	۳۰

۱- **ضعف در تشخیص:** «بعضی از مراجعین همین که وارد اتاق مشاوره می شوند شروع به صحبت می کنند از هر دری سخن می گویند حرف هایشان منسجم نیست. مسائل متعدد را مطرح می کنند من می مانم مشکلشان چیه؟ آیا بیماری خاصی دارد؟ در واقع من نیازمند آموزش در تشخیص نوع مشکلات و نوع بیماری افراد هستم» (کد ۲).

۲- **زوج درمانی - مشاوره طلاق:** «ما هدفمان این است که این زوجین را از سبب طلاق به سبب زوج درمانی و یا خانواده درمانی منتقل کنیم، در این سبب فن ها و روش ها جواب می دهند اما در زمینه انتقال از سبب طلاق به سبب زوج درمانی ضعف فن دارم. مراجع دوست ندارد این انتقال صورت بگیرد این انتقال کار خیلی سختی است. من در این زمینه مشکل دارم» (کد ۴). «من هم واقعاً نیاز دارم در کلاسها و کارگاه های زوج درمانی شرکت نمایم تا توانمندی های بیشتری کسب نمایم» (کد ۵).

۳- **خانواده‌درمانی:** «گاه ما با خانواده‌ها هم صحبت می‌کنیم، عواقب دخالت نابجا را توضیح می‌دهیم؛ اما من در زمینه خانواده‌درمانی نیاز به آموزش را احساس می‌کنم. هرچقدر روی خانواده‌ها کار شود باز هم کم است چون ما با یک تنه درخت ۵۰ - ۶۰ ساله سر و کار داریم. وقتی که نهال است راحت‌تر می‌شود کار کرد. تغییر در خانواده‌ها خیلی سخت است مگر اینکه بتوانیم هرس کنیم و از بعضی از خطرات پیشگیری کنیم» (کد ۶). «من واقعاً در زمینه خانواده‌درمانی کار نکرده‌ام و تخصص لازم را ندارم و نیاز به آموزش دارم» (کد ۹).

۴- **درمان مشکلات جنسی:** «مسئله دیگری که خودم با آن مواجه هستم و بسیاری از همکارانم مطرح کرده‌اند تابوی اختلالات و مشکلات روابط جنسی مراجعین است. با اینکه علت بسیاری از طلاق‌ها اختلالات جنسی و مشکلات روابط جنسی است ولی بسیاری از مراجعین حاضر نیستند مشکلات خود را با مشاور جنس مخالف در میان بگذارند من نمی‌دانم این مسئله را چطور مطرح کنم که حاضر به گفتگو در این زمینه باشند» (کد ۸). «من نیاز دارم در کلاسها و کارگاه‌های درمان مشکلات جنسی شرکت نمایم» (کد ۵).

۵- **مراجعین دشوار:** منظور از مراجعین دشوار در این پژوهش از نظر مشاورین طلاق، می‌تواند شامل مراجعین بدقلق، دارای اختلال شخصیت، مقاوم، معتادان و مراجعینی با ازدواج تحمیلی باشد؛ «در درمان مراجعین دشوار و بدقلق نیاز به آموزش دارم که خیلی سخت می‌توان با آن‌ها ارتباط برقرار کرد. مراجعینی که خودشان را به خواب زده‌اند منطق سرشان نمی‌شود و منطق را قبول ندارند و می‌گویند «همین که هست، می‌خواهی بمون نمی‌خواهی برو» من بعضی مواقع عاجزم» (کد ۴). «مراجعین طلاق‌ی که اختلال شخصیت دارند و بر این مسئله واقف نیستند و نمی‌پذیرند که چنین مشکلی دارند اقدام به درمان هم نمی‌کنند بلکه مشکل خود را میان‌فردی می‌دانند نه شخصی و درون‌فردی، به همین خاطر درمانشان دشوار است» (کد ۶).

«مراجعین می‌گویند مشکل ما غیر قابل درمان است و روانشناس هیچ کاری نمی‌تواند انجام دهد. اینها مقاوم به درمان هستند گروهی که خودشان نخواستند بیایند بلکه اجباری فرستاده شده‌اند به همین خاطر برای حضور در جلسات مشاوره تمایلی ندارند. مراجعینی که حتی دوست ندارند حرف بزنند سکوت می‌کنند کاملاً مقاومند فقط آمده‌اند نامه عدم سازش بگیرند. حتی بعضی‌ها به من می‌گویند چقدر می‌خواهی برایت کارت بکشم تا همین الان نامه را بدهی من بروم. شکستن مقاومت چنین مراجعینی واقعاً برایم سخت بوده است» (کد ۳).

«کار کردن با معتادان برایم سخت است نمی توانم با آنها ارتباط برقرار نمایم. من باید آگاه شوم با کسی که معتاد است چگونه ارتباط برقرار نمایم. کسی که مصرف کرده و آمده روی صندلی نشسته من باید بدانم چگونه با او رفتار کنم. من واقعاً تلاش کردم هشت سال هم در اورژانس اجتماعی بودم؛ اما کار بسیار سخت است» (کد ۷).

«دخترانی که در سنین پایین ازدواج تحمیلی (کودک همسری) داشته‌اند حالا متوجه شده‌اند که از زندگی و همسر چه انتظاری باید داشته باشند ولی می‌بینند خواسته‌شان برآورده نمی‌شود طلاق می‌خواهند. گاهاً می‌گویند به خدا من چهره همسرم را در روز عقد دیدم و هیچ نقشی در ازدواج خودم نداشتم. من مشاور در این زمینه فن و مهارتی برای مشاوره ندارم» (کد ۷).

۶- مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی: «وقتی زوجین داد و فریاد می‌کنند من حس بدی پیدا می‌کنم، می‌ترسم و تمرکز به هم می‌ریزد. فکر می‌کنم مشاورین آقا بهتر از من از پس این مسائل بر می‌آیند می‌ترسم پیش من همدیگر را کتک بزنند و کاری از دستم بر نیاید. واقعاً نیاز به یادگیری فنی و مهارتی برای مدیریت هیجانات مراجعین و خودم دارم» (کد ۹).

«مراجعین سه دسته هستند. یک دسته تمایل به بهبودی روابط دارند و بعضی‌ها هم انگیزه‌شان ضعیف است حتی هیجانی هستند بیهوش ناراحت می‌شوند می‌گویند آقای دکتر همین الان نامه ما را بنویس و دوباره آرام می‌شوند. مشاور باید آن میل ضعیف را بشناسد. دسته دوم یکی از زوجین می‌خواهد ولی دیگری نمی‌خواهد. دسته سوم هر دو نمی‌خواهند به زندگی برگردند ایجاد انگیزه در گروه سوم خیلی سخت است و گروه دوم هم مهارت خاصی می‌طلبد. قطعاً من علاقه‌مندم در زمینه مصاحبه انگیزشی اطلاعات و مهارتم را افزایش دهم» (کد ۱). «من در زمینه مصاحبه انگیزشی ۱۰۰ درصد نیاز به آموزش دارم» (کد ۲).

۷- درمان خیانت زناشویی: در درمان خیانت زناشویی مشاورین طلاق به چهار زمینه (خیانت در فضای مجازی، درمان خیانت، بی‌اعتمادی زوجین و بخشش در خیانت) تأکید داشتند و اعلام کرده‌اند در این زمینه‌ها نیاز به آموزش و یادگیری دارند.

«مورد دیگر درمان خیانت زناشویی است حتی خیانت‌های عاطفی در فضای مجازی زیاد شده است. افراد اعتماد به دیگری را از دست داده‌اند. ایجاد اعتماد مجدد با وجود فضای مجازی سخت است. امروزه منشا بسیاری از خیانت‌های عاطفی و جنسی زناشویی فضای مجازی است من واقعاً نمی‌دانم حرف کدام یک را

درباره روابط در فضای مجازی باور کنم؟ چگونه با مشکلات ایجادشده در فضای مجازی برخورد کنم» (کد ۹)

«کار با مراجعین خیانت دیده خیلی سخت است حتی مراجع می‌گوید تو مرا درک نمی‌کنی چون همسرت با تو این کار را نکرده که بفهمی من چه می‌کشم. تو فقط راهکار می‌دهی. مخصوصاً درمان مراجعین خیانت دیده دهان‌بین و آن‌هایی که دید مردم برایشان بسیار مهم است. من در این زمینه نیاز به آموزش دارم» (کد ۴). «درمان خیانت زناشویی خیلی سخت است واقعاً در درمان آن احساس ناتوانی می‌کنم از هر راه و فنی که استفاده می‌کنم به بن‌بست می‌خورم» (کد ۸).

«وقتی خیانتی در کار باشد مراجعین خیلی عصبی هستند و حتی در جلسه حاضر نیستند کنار هم بنشینند و خیانت دیده می‌گوید شما نمی‌توانید حال مرا درک کنید چون برای شما چنین اتفاقی نیفتاده است من چگونه او را ببخشم درحالی‌که ۱۵ سال است رفتار صادقانه با او داشته‌ام و من مشاور نمی‌توانم زمینه بخشش را فراهم آورم» (کد ۵).

برای تهیه بسته آموزشی، ابتدا پژوهشگر جلسه‌ای با متخصصین حوزه مشاوره طلاق برگزار نمود، آسیب‌های شناسایی شده را برای آنان تشریح کرد سپس از آنان خواست برای رفع آسیب‌ها و نیازهای آموزشی هفتگانه شناسایی شده منابع، محتوا، سرفصل، فن، روش و پیشنهاد خود را ارائه نمایند. در مرحله بعد پژوهشگر بر اساس نظرات متخصصین حوزه طلاق، کتاب‌ها، منابع، فن‌ها، سرفصل‌ها و کارگاه‌های آموزشی معرفی شده را بررسی و مطالعه نمود و با در نظر گرفتن نظرات صاحب‌نظران، تجربیات و مطالعات خود اقدام به تدوین بسته‌ی آموزشی نمود؛ که به‌طور مبسوط، مدون و در قالب ۷ برنامه آموزشی ارائه گردید.

پس از اجرای کارگاه‌های آموزشی و آموزش بسته‌ی طراحی‌شده به مشاورین طلاق برای بررسی عملکرد آن‌ها در ایجاد سازش بین متقاضیان طلاق از طرح نیمه آزمایشی سری‌های زمانی استفاده شد. آمار نسبت سازش به کل مراجعین طلاق ارجاعی به مشاورین طلاق مربوط به سه‌ماهه قبل از آموزش و سه‌ماهه بعد از آموزش به‌عنوان شاخص عملکرد و توانمندی مشاورین طلاق از اداره کل بهزیستی استان اخذ و با استفاده از روش تحلیل واریانس یک‌طرفه با اندازه‌گیری مکرر مقایسه شد که اطلاعات مربوط در جدول (۲) ارائه شده است.

اطلاعات توصیفی و نتایج تحلیل واریانس یک طرفه با اندازه گیری مکرر مربوط به نسبت میزان سازش به کل

متقاضیان طلاق ارجاعی به مشاورین

اندازه گیری	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل نمره	حداکثر نمره	مقدار ویلکز لامبدا	F	سطح معناداری	اندازه اثر
پیش آزمون ۱	۱۵	۴/۱۱	۱/۱۰	۲/۸	۶/۳	۰/۰۱۴	۳	۰/۰۰۱	۰/۹۸۶
پیش آزمون ۲	۱۵	۵/۶۲	۰/۹۶	۴/۳	۷/۱		۶		
پیش آزمون ۳	۱۵	۵/۲۰	۱/۰۰۴	۳/۹	۶/۹		۱		
پس آزمون ۱	۱۵	۱۵/۰۵	۳/۴۰	۸/۴	۲۰		/		
پس آزمون ۲	۱۵	۱۶/۵۷	۳/۳۷	۱۴/۵	۲۵		۵		
پس آزمون ۳	۱۵	۱۸/۵۶	۳/۲۹	۱۱/۹	۲۳		۵		

با توجه به مقدار $F=۵۵/۳۶۱$ ، تفاوت بین میانگین‌ها در شش بار اندازه گیری در سطح $P<0/001$ معنادار است. اندازه اثر به دست آمده (۰/۹۸۶) بسیار بزرگ است که نشان می‌دهد نتیجه حاصل شانس و تصادف نیست. برای مقایسه جفتی میانگین نمرات در اندازه گیری‌های مختلف از آزمون بونفرونی استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره (۳) ارائه شده است.

جدول ۳.

نتایج مربوط به مقایسه جفتی گروه‌ها در اندازه گیری‌های مختلف

اندازه گیری‌ها	نوع آزمون	اختلاف میانگین	خطای انحراف استاندارد	سطح معناداری
پیش آزمون ۱	پیش آزمون ۲	-۱/۵۱	۰/۳۱۷	۰/۰۲۱
	پیش آزمون ۳	-۱/۰۸۹	۰/۲۷۵	۰/۰۶۲
	پس آزمون ۱	-۱۰/۹۴۴	۰/۸۵۳	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۲	-۱۲/۴۶۷	۰/۸۰۲	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۳	-۱۴/۴۵۶	۰/۷۸۵	۰/۰۰۰۱
پیش آزمون ۲	پیش آزمون ۳	۰/۴۲۲	۰/۱۴۹	۰/۳۲۹
	پس آزمون ۱	-۹/۴۳۳	۰/۸۷۳	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۲	-۱۰/۹۵۶	۰/۹۰۲	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۳	-۱۲/۹۴۴	۰/۸۹۹	۰/۰۰۰۱
پیش آزمون ۳	پس آزمون ۱	-۹/۸۵۶	۰/۸۳۵	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۲	-۱۱/۳۷۸	۰/۸۷۸	۰/۰۰۰۱
	پس آزمون ۳	-۱۳/۳۶۷	۰/۸۴۸	۰/۰۰۰۱
پس آزمون ۱	پس آزمون ۲	-۱/۵۲۲	۰/۵۰۹	۰/۲۶
	پس آزمون ۳	-۳/۵۱۱	۰/۴۶۲	۰/۰۰۱
پس آزمون ۲	پس آزمون ۳	-۱/۹۸۹	۰/۳۵۴	۰/۰۰۸

مقایسه جفتی بین زمان‌ها نشان می‌دهد که تفاوت میانگین‌ها در پیش‌آزمون‌های ۱، ۲ و ۳ با پس‌آزمون‌های ۱، ۲ و ۳ در سطح $P < 0/0001$ معنادار است. همچنین تفاوت میانگین پیش‌آزمون ۱ با پیش‌آزمون ۲ ($P < 0/05$) و پس‌آزمون ۱ و ۲ با پس‌آزمون ۳ در سطح ($P < 0/01$) معنادار است. اختلاف میانگین‌ها نشان می‌دهد که نمرات پیش‌آزمون ۱ و ۲ با اختلاف $1/51$ - و نمرات پس‌آزمون‌های ۱ با ۲ و ۳ به ترتیب با اختلاف $3/51$ - و $1/98$ - معنادار شده است اما اختلاف نمرات پیش‌آزمون‌های سه‌گانه با پس‌آزمون‌های سه‌گانه حداقل $9/43$ - و حداکثر $14/45$ - است و بسیار بالاتر از اختلاف پیش‌آزمون‌ها با هم و یا پس‌آزمون‌ها با همدیگر است از این‌رو تفاوت قابل توجه بوده و نقش مداخله آموزشی معنادار بوده است. در واقع اختلاف میانگین نمرات میزان سازش زوجین در پس‌آزمون با پیش‌آزمون به‌طور فراوانی زیاد است و اثربخشی دوره‌های آموزشی در عملکرد مشاورین طلاق مورد تأیید و تأکید است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه پژوهش حاضر در آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق منجر به شناسایی مقوله محوری ضعف اطلاعات حرفه‌ای و نیازهای آموزشی مشاورین طلاق شد که مفاهیم ثانویه شامل ضعف در تشخیص، زوج‌درمانی، خانواده‌درمانی، درمان مشکلات جنسی، درمان مراجعین دشوار (بدقلق)، اختلال شخصیتی، مراجعین مقاوم و مراجعین معنادار و ازدواج تحمیلی)، مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی و خیانت‌زناشویی درمان بود که بر رفتار و عملکرد مشاورین در ایجاد سازش بین متقاضیان طلاق تأثیر منفی گذاشته و اثربخشی فعالیت‌هایشان را کاهش داده است.

بیشترین واحدهای معنایی (مفاهیم اولیه) به ترتیب مربوط به خیانت‌زناشویی، مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی و درمان مشکلات جنسی بود. همسو با این یافته امروزه پژوهشگران خیانت‌زناشویی را به‌عنوان اصلی‌ترین علل تعارضات زناشویی، انحلال خانواده و طلاق زوج‌ها می‌دانند (Hamidi, Ahmadi and Visani, 2014; Honarparvaran, 2014; Choupani, Sohrabifard, Mohammadi, Esmali & Samdifard, 2019). همچنین (Soudani, Karimi, Mehrbizadeh & Neisi, 2012) در پژوهش خود ضمن تأکید بر افزایش خیانت‌زناشویی در بین زوج‌های ایرانی، از این آسیب‌به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل مراجعه زوج‌ها به مراکز مشاوره و روان‌درمانی یاد کرده‌اند که درمان آن نیازمند تخصص، مهارت و تسلط به فن‌های خاص است. از سوی دیگر مصاحبه‌های مشاورین گروه نمونه حاضر نیز نشان داد که از علم و دانش و مهارت لازم

در درمان خیانت زناشویی برخوردار نیستند و در این زمینه احساس ضعف، ناتوانی و سرگردانی می‌کنند. هم به لحاظ اینکه خیانت زناشویی هر روز با اشکال و ابعاد پیچیده، گوناگون و جدید بروز می‌کند که یک پدیده چندوجهی شده است و هم درمان آن نیازمند شناخت دقیق مسئله و ابعاد درون و برون خانوادگی آن است و باید با به کارگیری نظریه‌ها، فن‌ها و شیوه‌های جدید به آن پرداخت. وقتی در مشاوره‌های طلاق، زوجین علت طلاق را خیانت زناشویی مطرح می‌کنند مشاورین باید ضمن توانمندی در درمان خیانت زناشویی، مهارت بیشتری در مدیریت هیجان و مصاحبه انگیزشی داشته باشند. چون حداقل یکی از زوجین از انگیزه لازم برای ادامه دریافت خدمات مشاوره و بازگشت به زندگی مشترک برخوردار نیست (asayesh, Farahbakhsh, Salimi Bajestani & Delavar, 2018) و بیشتر به مشکل دیدگاه هیجان محور دارد و پراز خشم، نفرت و انزجار نسبت به همسر و نفر سوم درگیر در خیانت است. طبق نتایج تحقیقات ۹۰ درصد زوج خیانت دیده آن را غیراخلاقی و ۶۵ درصد آن را غیرقابل بخشش می‌دانند و حتی انگیزه حضور در جلسات را ندارند (Negash & Morgan, 2016)؛ اما سومین آسیبی که اثربخشی مشاوره‌های طلاق را کاهش داده و مشاورین طلاق در آن زمینه نیاز به آموزش دارند ضعف در درمان مشکلات جنسی است. از آنجاکه یکی از مهم‌ترین دلایل طلاق و نادیده گرفتن فرایند درمان و حل اختلافات زناشویی، نارضایتی جنسی و عملکرد نامطلوب جنسی است (Rafaie Shirpak, Hosseini, Godarzi, Ahmadyan & Yarahmadi, 2020)، ناآگاهی و عدم درک مناسب از امور جنسی، فقدان دانش جنسی تخصصی در کاربرد مداخلات روان‌شناختی و وجود موانع اجتماعی و فرهنگی در راه آموزش مفاهیم امور جنسی، سبب فقدان یا سطح پایین کمیت و کیفیت ارائه خدمات مشاوره مربوط به آموزش و بهداشت جنسی و بهبود عملکرد جنسی در مراجعین می‌شود (Ahmadnia, Haseli & Karamat, 2017) با این توصیف اگر اثربخشی مشاوره‌های طلاق در درمان مراجعین با نارضایتی جنسی پایین باشد یک مسئله‌ی عادی است زیرا مشاورین در فرایند تحصیل خود به‌عنوان درمانگر جنسی تربیت نمی‌شوند. لازم است این مراجعین به درمانگر جنسی ارجاع داده شوند اما از آنجاکه شرکت در جلسات مشاوره طلاق اجباری است، مراجعین در برابر ارجاع به درمانگران دیگر و پیگیری درمان مقاومت نشان می‌دهند و خود مشاورین طلاق هم از توانمندی لازم برای ارائه خدمات برخوردار نیستند و عملکردشان در این زمینه ضعیف ارزیابی می‌شود.

چهارمین آسیبی که از واحد معنایی بیشتری برخوردار است ضعف در برقراری ارتباط و درمان مراجعین دشوار شامل مراجعین بدقلق، دارای اختلال شخصیت، مقاوم، معتادان و مراجعینی با ازدواج تحمیلی است. نحوه برقراری ارتباط، شیوه و سبک درمان، نوع تشخیص و ارائه تکالیف به هریک از مراجعین مهارت، دانش، تخصص خاص و تجربه زیادی را می‌طلبد؛ اما ویژگی‌های شخصی گروه نمونه گواه آن بود که همه آن‌ها از این توانمندی‌های در درمان مراجعین دشوار برخوردار نیستند و قطعاً در مشاوره‌های طلاق با مراجعین دشوار، معتاد، اختلال شخصیت مرزی، ضداجتماعی، پارانوئید، مقاوم به درمان و غیرمنطقی و مراجعین قربانی ازدواج تحمیلی مواجه هستند که در آن احساس ضعف و ناتوانی می‌کنند.

در نهایت سه آسیب شناسایی شده بعدی که از واحد معنایی کمتری برخوردارند اما در ارائه مشاوره طلاق از ارزش و اهمیت بالایی برخوردار بوده و اساس کار درمان و خدمات روان‌شناختی است ضعف در تشخیص، زوج‌درمانی و خانواده‌درمانی است. چون لازمه مشاوره‌های طلاق تسلط مشاور به رویکردها و نظریه‌های خانواده‌درمانی، زوج‌درمانی و توانایی انجام مصاحبه تشخیصی است. همان‌طور که (Lusterman 2011) می‌گوید: اغلب درمانگران در زمینه درمان فردی آموزش دیده‌اند متأسفانه چون بسیاری از آن‌ها در خصوص زوج‌درمانی، خانواده‌درمانی و یا مشاوره طلاق که یک‌شکل خاص از درمان است آموزش اندکی دیده‌اند و توانمندی لازم را کسب نکرده‌اند عملکردشان از اثربخشی لازم برخوردار نیست. با استناد به مصاحبه‌های انجام گرفته و با در نظر گرفتن رشته و مدرک تحصیلی مشاورین می‌توان انتظار داشت که مشاورین طلاق در درمان متقاضیان طلاق و ایجاد سازش بین آن‌ها عملکرد موفق‌تری نداشته باشند. این امر تلاش بیشتر مشاورین را در کسب مهارت، دانش و تخصص در زمینه خانواده‌درمانی، زوج‌درمانی و مصاحبه تشخیصی می‌طلبد.

آموزش کافی و شایسته‌ی مشاور و روان‌درمانگر از ضرورت‌هاست و موفقیت و اثربخشی روش‌ها و فن‌هایی که در مشاوره و روان‌درمانی به کار برده می‌شود، در واقع بستگی به مهارت و تجربه‌ی مشاور دارد. آموزش شایسته، مشاور را یاری می‌دهد تا پاسخ‌ها و رفتارهایی متفاوت از برخوردهای عادی در تعاملات و روابط خود با افراد ارائه دهد. توانمندی‌های مشاور و روان‌درمانگر نتایج مثبت را برای مراجع ممکن می‌سازد. دانش و مهارت مشاور مینا و جهت مناسبی برای مراجع فراهم می‌آورد که قابلیت و توانایی‌اش را برای دستیابی به نتایج مثبت افزایش می‌دهد (Gibson and Michel, 2017). فرض بر این است که مشاورین زمانی می‌توانند در کارشان موفق باشند که برنامه‌های آموزشی مناسب را گذرانده باشند و برنامه‌های

آموزشی زمانی موفق خواهند بود که بر اساس نیازهای آموزشی مشاورین برنامه‌ریزی شده باشند (Alikhani, 2019). در ارزیابی صلاحیت مشاورین طلاق، گذراندن دروس و کسب تخصص در زمینه‌های مشاوره خانواده، نظریه‌ها و فنون مشاوره، آسیب‌شناسی روانی و اجتماعی، روانشناسی رشد و شخصیت، درمان خیانت زناشویی، نحوه مشاوره با مراجعین دشوار و مدیریت هیجانات از ضروریات است (Ghahari, 2017; Baucom, Snyder & Gordon, 2009) و اندوختن علم و دانش، محک زدن اطلاعات و تکامل چارچوب‌بندی‌های درمان یکی از واجب‌ترین شرایط و ملزومات تداوم حرفه‌ی درمانگری است. ناگفته پیداست که عدم رعایت اصول گفته‌شده هم فرایند مشاوره را دچار اختلال و آسیب می‌کند و هم این که مشاور را دچار نومیدی و سردرگمی می‌کند و نهایتاً این که مراجع را نسبت به مشاوره و مشاورین حرفه‌ای سرخورده، بدبین و بی‌اعتماد می‌کند و از مشاوره‌های طلاق نتیجه مطلوب را کسب نمی‌کند.

در مرحله دوم پژوهش حاضر آسیب‌های شناسایی شده مشاوره‌های طلاق از دیدگاه مشاورین به صورت دسته‌بندی شده در هفت محور در اختیار متخصصین حوزه طلاق قرار گرفت تا جهت رفع آسیب‌ها و نیازهای شناسایی شده؛ محتوا، منابع، سرفصل‌ها، فن‌ها و روش‌های مناسبی را پیشنهاد دهند. یافته‌ها نشان داد نظرات متخصصین حوزه طلاق بیشتر در قالب شرکت در کارگاه‌های تخصصی، اجرای کیس ریپورت و اشتراک‌گذاری تجارب، معرفی کتاب‌ها و منابع جدید و مفید، تأکید بر به‌کارگیری رویکرد درمانی و نظریه خاص، تأکید بر کسب مهارت خاص و ارائه رهنمودهای کلی بود. پژوهشگر با در نظر گرفتن همه رهنمودها و بررسی و مطالعه منابع معرفی شده و با توجه به عناوین کارگاه‌های مدنظر متخصصین حوزه طلاق، بسته‌ی آموزشی را تدوین نمود که هفت کارگاه آموزشی شد. برای هر کارگاه به‌طور دقیق عنوان، اهداف آموزشی، مدت و تعداد جلسات، محتوای آموزشی، شیوه ارزشیابی، شرایط شرکت‌کنندگان و منابع مورد استفاده طراحی شد. در نهایت بسته‌ی تدوین شده در اختیار اساتید حوزه مشاوره خانواده در دانشگاه علامه طباطبائی تهران و دانشگاه زنجان قرار گرفت. تناسب و کفایت بسته آموزشی جهت رفع آسیب‌های شناسایی شده تأیید شد. در مرحله سوم بسته آموزشی در قالب هفت کارگاه آموزشی توسط اساتید مجرب در هر زمینه مشخص به مشاورین طلاق آموزش داده شد. بررسی اثربخشی این آموزش‌ها در گام سوم و در نتیجه عملکرد مشاورین در میزان سازش ایجاد شده نشان داد که این آموزش‌ها مؤثر بوده است و میزان سازش ایجاد شده در متقاضیان طلاق پس از دریافت آموزش‌ها توسط این مشاورین به‌طور

فراوانی افزایش یافته است. این یافته با نتایج پژوهش (khaki, Farahbakhsh, moatamedi, esmaili & Salimi, 2017) تأثیر آموزش بر کیفیت خدمات مشاوره قبل و بعد از آموزش، (Ebrahimi, 2016) اثربخشی محتوای آموزشی تدوین شده بر عملکرد مشاورین مدارس، (Aminshayan Jahromi, Bagheri, 2017) اثربخشی دوره‌های آموزشی بر توانمندسازی و بهره‌وری، (Diba Vajari, Shafia, 2012) افزایش صلاحیت‌های مشاور از طریق آموزش، (abadi, Esmaeeli, Karami, 2012) تأثیر برنامه آموزشی مبتنی بر مدل‌های چندمحوری شفیع آبادی و شناختی توماس و ولتهوس بر افزایش توانمندی روان‌شناختی مشاورین و (Chiang & Hsieh, 2012) تأثیر توانمندسازی بر بهبود کیفیت عملکرد همسو است. با توجه به اینکه رسالت بسته‌ی آموزشی توانمندسازی مشاورین طلاق در راستای افزایش میزان سازش در زوجین متقاضی طلاق بوده است، می‌توان چنین استنباط نمود مشاورین طلاق با کسب دانش، اطلاعات و مهارت‌های لازم در کارگاه‌های آموزشی و عملیاتی کردن این آموزه‌ها در جلسات مشاوره توانسته‌اند میزان سازش را به‌طور معناداری افزایش دهند. شایان ذکر است اصولاً از مؤلفه‌های مهم فرایند برنامه‌ریزی آموزش نیروی انسانی، ارزشیابی میزان تحقق اهداف یا تعیین آثار آموزش است. از طریق ارزشیابی می‌توان صحت عملیات و میزان حصول نتایج را مشخص کرد. از میان انواع ارزشیابی دوره‌های آموزشی، ارزشیابی و تعیین اثربخشی پس از اجرای برنامه و در محیط واقعی کار، کامل‌ترین و معتبرترین نوع ارزشیابی است. بدین منظور برای اجرای هر نوع توانمندسازی، باید نیروی انسانی تجهیز شود. این تجهیزات شامل طراحی محتوا، آموزش و ارائه اطلاعات می‌باشد. بهترین نتیجه‌ای که آموزش می‌تواند به دست آورد افزایش توانایی در عملکرد است و آموزش زمانی مؤثر واقع می‌شود که فردی در دوره‌های آموزشی شرکت کند و اطلاعات و مهارت‌های جدیدی را کسب، آن را به فرایندکار انتقال دهد و منجر به کسب نتایج با ارزش در کارش شود (Eskandari & Mirakbari, 2019). انتقال آموزش عبارت از فرایند کاربرد دانش، مهارت، نگرش و دیگر مهارت‌های کسب شده در محیط کار است (Baird & Wang, 2010). در واقع توانمندسازی باور فردی است که بوسیله آن مهارت‌ها و دانش افراد بهبود می‌یابد و بر طبق آن عمل می‌کند. اگر عملکرد فرد و سازمانی بهتر شد و کیفیت خدمات ارائه شده بهبود یافت قطعاً در نیروهای آن سازمان توانمندی بیشتری ایجاد شده است (Tindowen, 2019). بر همین اساس بهبود عملکرد مشاورین و ایجاد سازش بیشتر بین متقاضیان طلاق حکایت از توانمند شدن آن‌ها دارد. نتایج پژوهش هم نشان داد عملکرد مشاورین طلاق بهبود یافته و توانمندتر شده‌اند و میزان سازش زوجین متقاضی طلاق

نسبت به قبل از اجرای دوره‌های آموزشی حدود ۱۰٪ افزایش یافته است. پس می‌توان گفت آسیب‌ها به درستی شناسایی شده و بسته‌ی آموزشی علمی و دقیق طراحی و اجرا شده که به واسطه آن مشاورین طلاق توانمندتر شده‌اند.

محدودیت‌ها و پیشنهادهای پژوهش

باید توجه داشت که این مطالعه اولین پژوهشی است که در زمینه آسیب‌شناسی مشاوره‌های طلاق و توانمندسازی مشاورین همکار در طرح مشاوره طلاق اجباری دادگستری و بهزیستی انجام شده است. ضمن نوید نو و بکر بودن موضوع، برای پژوهشگر محدودیت منابع علمی و پژوهشی را به همراه داشت. پژوهش حاضر مانند هر پژوهش دیگری محدودیت‌های دیگری از قبیل احتمال سوگیری مصاحبه‌گر، دشواری دسترسی به متخصصین حوزه طلاق، استفاده از گروه نمونه در دسترس و داوطلب، عدم کنترل سابقه و تجربه درمانگران، عدم استفاده از گروه کنترل داشت که قابلیت تعمیم‌پذیری یافته‌ها را کاهش می‌دهد. نهایتاً اینکه آسیب‌های شناسایی شده از یک سو منجر به کسب بینش و آگاهی بیشتر در مشاورین طلاق شده و از سوی دیگر با تدوین بسته‌ی آموزشی مبتنی بر آسیب‌شناسی و آموزش آن، موجب توانمند شدن و کسب شرایط کارآمدی برای مشاورین و کمک به تحقق اهداف دادگستری و بهزیستی در طرح مشاوره طلاق اجباری شد. این یافته‌ها می‌تواند به متولیان، سیاستگذاران و برنامه‌ریزان در ترسیم و تدوین برنامه‌های تعالی، بالندگی و توانمندسازی مشاورین طلاق کمک کند تا با تغییر رویکرد حاکم در آموزش مشاورین که بر محفوظات و معلومات صرف تأکید دارد، به رویکرد مهارت محوری و مسئله محوری که مورد تأکید اسناد بالادستی کشور خصوصاً نقشه جامع علمی کشور است توجه بیشتری نمایند. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با مطالعه آسیب‌های مشاوره‌های طلاق از دیدگاه متقاضیان طلاق، نتایج پژوهش حاضر را جامع‌تر و کامل‌تر نموده و سایر جنبه‌های مغفول مانده آموزش و توانمندسازی مشاورین طلاق را پوشش دهند.

اخلاق پژوهش

به دلیل این‌که پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های مداخله‌ای است، بنابراین ملاک‌ها و ضوابط اخلاقی انجمن روان‌شناسی آمریکا و ملاک‌های اخلاقی سازمان نظام روان‌شناسی و مشاوره ایران در نظر گرفته شد. به طوری که یک رضایت‌نامه آگاهانه کتبی با در نظر گرفتن نکات زیر تدوین گردید: اصل رازداری رعایت شود، سلامت روان‌شناختی شرکت‌کنندگان در اولویت قرار گیرد، اگر افراد تمایل به شرکت در روند درمان نداشته باشند به درخواست آن‌ها احترام گذاشته شود. همچنین بر اساس کدهای ۲۶ گانه مصوب کمیته کشوری اخلاق در پژوهش‌های علوم پزشکی کدهای ۱۳ و ۲ (منافع حاصل از یافته‌ها در جهت پیشرفت دانش بشری)، کد ۲۰ (هماهنگی پژوهش با موازین دینی و فرهنگی) رعایت شد.

مشارکت نویسندگان

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول است و نویسندگان دیگر راهنمایی و مشاوره این رساله را برعهده داشتند.

منابع مالی

این مطالعه با هزینه شخصی محقق انجام شد.

دسترسی به مواد و داده‌ها

در این پژوهش از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد.

تأیید اخلاقی و رضایت مشارکت‌کنندگان

همه مشارکت‌کنندگان در پژوهش فرم رضایت آگاهانه را پر کردند و محققان به آن‌ها اطمینان دادند که نتایج تحقیق محرمانه خواهد بود.

رضایت برای انتشار

نویسندگان از انتشار این مقاله رضایت کامل دارند

تصریح درباره تعارض منافع

این پژوهش با منافع شخص یا سازمانی منافات ندارد. نویسنده اول دانشجوی دکترای رشته مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی است و نویسندگان دوم تا چهارم عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی تهران و نویسنده پنجم عضو هیئت علمی دانشگاه زنجان هستند.

سپاسگزاری

نویسندگان از همه شرکت‌کنندگان در این پژوهش، نهایت تشکر و قدردانی را دارند.

Reference

- Aghayi, A. & Atashpor, H. (2018). Traumatic counseling. Tehran: Nashreghatreh Publications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Ahi, G; Mansourie, A. & Tavanaeia, A. (2019). The effectiveness of cognitive-behavioral therapy of sexual disorders and marital problems on the dynamics of sex relation and sexual attraction in women referred to family court. Research in Clinical Psychology and Counseling, 8(2), 5-22. [Persian] [\[Link\]](#)
- Ahmadi, S., Maredpoor, A. & Mahmoodi, A. (2019). Comparison of the effectiveness of narrative therapy early maladaptive schemas, Increasing the quality of life and marital satisfaction in couples divorce Applicant in Shiraz City. , 10(36), 67-85. [Persian] [\[Link\]](#)
- Ahmadnia, E., Haseli, A. & Karamat, A. (2017). Therapeutic Interventions Conducted on Improving Women's Sexual Satisfaction and Function during Reproductive Ages in Iran: A Systematic Review. J Mazandaran Univ Med Sci; 27 (153): 146 - 162. [Persian] [\[Link\]](#)
- Alikhani, V. (2019). Counseling and psychotherapy. Tehran: Pidar Publications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Aminshayan Jahromi, S., Bagheri, K., Najarpour, A. & Akbari, R. (2017). The Effect of in-Service Training Courses on Empowerment and Productivity, Managers and Employees. Journal of New Approaches in Educational Administration, 7(28), 131-148. [Persian] [\[Link\]](#)
- Asayesh, M H., Farahbakhsh K., Salimi Bajestani H. & Delavar A. (2018). Explanation of Experiences and Emotional Reactions in Women Victims of Infidelity: A Qualitative Study. J Qual Res Health Sci.6 (4): 355- 372. [Persian] [\[Link\]](#)
- Baird, K. & Wang, H. (2010). Employee Empowerment: Extent of adoption and influential factors. Personnel Review, 39(5), pp. 577-599. [\[Link\]](#)
- Baucom, Donald H. Snyder, Douglas, K. & Gordon, Kristina, C. (2009). Helping couples get past the affair: a clinician's guide. Translated by: A. Mooziri; F. Naderi & B. Sanai. Tehran: Arjmand Publications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Chang, J. & Nylund, D. K. (2013). Narrative and solution-focused therapies: A twenty-year retrospective. Journal of Systemic Therapies, 32 (2): 72- 88. [\[Link\]](#)
- Chiang, C. F., & Hsieh, T. S. (2012). The impacts of perceived organizational support and psychological empowerment on job performance: The mediating effects of organizational citizenship behavior. International Journal of Hospitality Management, 31:180-190. [\[Link\]](#)
- Choupani, M., Sohrabifard, M. M., Mohammadi, F., Esmaeli, N. & Samdifard, A. (2019). The perception of unfaithful men (infidelity) of the causes and factors in

- preventing Extramarital relations: a qualitative study. JCR; 18 (69):79-105. [Persian] [\[Link\]](#)
- DeLongis, A., & Zwicker, A. (2017). Marital satisfaction and divorce in couples in stepfamilies. *Current Opinion in Psychology*, 13, 158–161. [\[Link\]](#)
- Diba Vajari, M., Shafia abadi, A., Esmaeeli, M. & Karami A. (2012). Comparison of the Multicultural Counseling Competencies of Tehran's counselors with Different Ethnicity in Dimensions of Knowledge, Awareness, and Skill. *rph.*; 6 (3):40-49. [Persian] [\[Link\]](#)
- Ebrahimi, L. (2018). The Effectiveness of Marital Counseling Based on Human Validation Patterns in Reducing Conflict and Increasing Marital Satisfaction of Veterans' Couples. *Quarterly Journal of Women and Society*, 8(32), 247-264. [Persian] [\[Link\]](#)
- Ebrahimi, L. (2016). School Counselors Empowerment Model: A Qualitative. *Biannual Journal of Applied Counseling*, 5(1), 1-22. [Persian] [\[Link\]](#)
- Eskandari, H. & Mirakbari, A. S. (2019). Examining the Effect of Empowerment, Teamwork, and Training on Employee Satisfaction in the Headquarters of the Tehran Social Security Organization. *International Journal of Human Resource Studies*, [S.I.], v. 9, n. 4, p. Pages 148-167. [Persian] [\[link\]](#)
- Ghahari, Sh. (2017). Premarital counseling with problem case. Tehran: Danjeg publication. [Persian] [\[Link\]](#)
- Gibson, R. & Lewis, M. (2017). Introduction to counseling and guidance. Translated by Baqir Sanaei. Tehran: Roshd Publications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Goldenberg, H. & Goldenberg, I. (2013). Family Therapy: An overview. Tehran: RasaPublications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Jahangirzadeh, E. (2012). Pathology of management consulting services and providing solutions to improve it. Master Thesis in Business Management. The University of Guilan. [Persian] [\[Link\]](#)
- Hackney, Harold. L. & Cormier, S. (2016). *The Professional Counselor: A Process Guide to Helping*. Publisher: Pearson; 8th edition (January 14). [\[Link\]](#)
- Hamidi, O., Ahmadi, S. & Visani, M. (2014). Investigating the Factors Affecting the Formation of Marital Affair: A Delphi Study. Regional Conference on Divorce Pathology, Saqez: Islamic Azad University, Saqez Branch. [Persian] [\[Link\]](#)
- Hasani, M., Ghafari, A., Abolghasemi, A. & Taklavi, S. (2019). Effectiveness of Dialectical Behavior Therapy on Cognitive Flexibility, Sense of Continuity and Marital Interactions in the Couples Requesting for Divorce. *Journal of Modern Psychological Researches*, 14(53), 89-106. [Persian] [\[Link\]](#)
- Honarparvaran, N. (2014). The Efficacy of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) on Forgiveness and Marital Adjustment among Women Damaged by Marital

- Infidelity. Quarterly Journal of Women and Society, 5(19), 135-150. [Persian] [\[Link\]](#)
- Hosseini, A., Godarzi, M., Ahmadyan, H. & Yarahmadi, Y. (2020). Presenting a causal model of divorce in married men referred to counseling centers based on irrelevant communication beliefs and individual differentiation with the mediating role of sexual function and marital frustration. 19(87): 361-374. [Persian] [\[Link\]](#)
- khaki, A., Farahbakhsh, K., Moatamedi, A., Esmaili, M. & Salimi Bajestani, H. (2017). Develop a multi-dimensional model of couple therapy ecological crisis intervention centers consultants Welfare Organization (qualitative study focusing on reducing the desire to divorce and marital conflict). Counseling Culture and Psychotherapy, 8(30), 25-56. [Persian] [\[Link\]](#)
- Iranian Civil Registration Organization. (2019). vital statistics <http://www.sabteahval.ir>. [Persian] [\[Link\]](#)
- Lusterman, Don-D. (2011). Infidelity ASurvival Guide. Translated by Farzinzad, Zenoozian, and Vajeb Monfared. Tehran: Danjeg publication. [Persian] [\[Link\]](#)
- Moradi, O. & Chardali, Sh. (2016). The survey of Effectiveness of couple therapy combining cognitive-behavioral with structural on aspects life's quality of couples divorced. Quarterly Journal of Counseling research. 15 (57):24-40. [Persian] [\[Link\]](#)
- Morgan, D. & Morgan, R. (2009). Single-case research methods for the behavioral and health sciences. Los Angles: Sage Publications Inc. [\[link\]](#)
- Negash, S. & Morgan, M. L. (2016). A Family Affair: Examining the Impact of Parental Infidelity on Children Using a Structural Family Therapy Framework. Contemporary Family Therapy: 38, 2, 198-209. [\[Link\]](#)
- Nikkhah Delshad, M. & Asayesh, M. H. (2019). Application of Cognitive-Behavioral Counseling Techniques with Emphasis on Positiveness to Improve the Quality of Family Life: A Case Study, 7th Congress of the Iranian Psychological Association, Tehran, Iranian Psychological Association. [Persian] [\[Link\]](#)
- Payne, M. (2018). Couple counseling: a practical guide. Translated by Fatemeh Naderi, Arman Salimi Kochi, Morteza Abbasi, Morteza Abbasi. Tehran: Ajomand publication. [Persian] [\[Link\]](#)
- Rafale Shirpak. K., Chinichian. M., Eftekhar, H. & Ramezankhani A. (2010). Need assessment: Sexual health education in family planning centers, Tehran, Iran. Payesh Health Monit, 9(3), 251-60. [InPersian]. [\[Link\]](#)
- Raheb, G., Latifian, M. & Pasha Sharifi, H. (2017). Qualitative assessment of counseling services in the parent-teacher conference. Quarterly journal of social work.; 6 (2); 14-23. [Persian] [\[Link\]](#)

- Sadoughi, L., Salahyan, A. & Nasrolahi, B. (2019). Effect of mindfulness-based cognitive therapy on family functioning and communication patterns of divorce applicant couples. *Biannual Journal of Applied Counseling*, 9(1), 111-130. [Persian] [\[Link\]](#)
- Sayadi, A. & shafi' abadi, A. (2010). Designing a psychological empowerment program based on Shafiabadi's multilevel career model and comparing its effectiveness with Thomas and Velthouse's cognitive model among high school counselors in Rasht city. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 1(1), 19-48. [Persian] [\[Link\]](#)
- Shafiabadi, A. (2016). *Educational and Vocational guidance and counseling (concepts and applications)*. Tehran: Samt Publications. [Persian] [\[Link\]](#)
- Shallcross, L. (2011). Taking care of yourself as a counselor. A Publication of the American Counseling Association *Counseling Today*, 57(3): 71_73. [\[Link\]](#)
- Sodani, M., Karimi, S. & Shirali Ni, K. (2017). The effectiveness of counseling with an emphasis on Choice Theory in reducing emotional divorce in couples. *family Psychology*. 7, Vol. 3, No. 2, 83-92. [\[Link\]](#)
- Soudani, M., Karimi, J., Mehrabizadeh, M. & Neisi, A. (2012). Effectiveness of emotion-oriented couple therapy on reducing the damage caused by marital infidelity. *Journal of Research in Behavioral Sciences*. Volume 4, Issue 25: 266-258. [Persian] [\[Link\]](#)
- Tindowen, D. J. (2019). Influence of Empowerment on Teachers' Organizational Behaviors. *European Journal of Educational Research*, 8(2), 617-631. [\[link\]](#)
- Yoosefi, N. (2019). Some of the psychological-communication-family problems of vulnerable families. *Semi-annual Journal of Family Pathology, Counseling & Enrichment*. [Persian] [\[Link\]](#)
- Yoosefi, N., Karimipour, B. & Azizi, A. (2017). Comparing the Effectiveness of Group Counseling Based on Acceptance and Commitment and Solution-Focused Group Counseling on Function of the Families in the Verge of Divorce. *Journal of Psychological Studies*, 13(3), 95-110. [Persian] [\[Link\]](#)